

Rapport

efter kvalitetsgranskning av undervisningen i
samhällsorienterande ämnen årskurserna 7–9 i
Laboraskolan i Hylte kommun

Innehåll

1. Inledning
2. Allmänna undervisningskvaliteter
 - 2.1. Trygg, stödjande och uppmuntrande lärandemiljö
 - 2.2. Tydlighet i mål och innehåll
 - 2.3. Individanpassning, stöd och utmaningar
 - 2.4. Återkoppling och reflektion över lärandet
3. Ämnesspecifika undervisningskvaliteter
 - 3.1. Ämnesspecifika förmågor
 - 3.2. Undervisningsmaterial
 - 3.3. Systematisk uppföljning
 - 3.4. Särskilt stöd
 - 3.5. Ämnesövergripande undervisning och samordning av ämnesområden

Bakgrundsuppgifter om kvalitetsgranskningen

Bakgrundsuppgifter om Laboraskolan

Syfte och frågeställningar

Metod och material

1. Inledning

Skolinspektionen genomför en kvalitetsgranskning av undervisningen i samhällsorienterande ämnen för årskurserna 7–9 i grundskolan. Granskningen av Laboraskolan i Hylte kommun ingår i detta projekt. Laboraskolan besöktes den 5 - 13 mars 2013. I denna rapport redovisar inspektörerna sina iakttagelser, analyser och bedömningar.

Denna rapport består av två huvuddelar, en som belyser allmänna undervisningskvaliteter och en som belyser ämnesspecifika undervisningskvaliteter. Bakgrundsuppgifter om kvalitetsgranskningen och skolan, frågeställningar samt metod redovisas i slutet av denna rapport.

Observationer, intervjuer och enkät

På Laboraskolan observerades 9 lektioner i ämnet historia. Intervjuer genomfördes med eleverna i årskurserna 7, 8 och 9, den nuvarande och den tidigare undervisande läraren i SO-ämnena samt rektor. Eleverna i årskurs 7–9 har också inför granskningsbesöket besvarat en webbenkät. Svarsfrekvensen på enkäten var 100 procent. Undervisningen bedrevs av en lärare med behörighet i det ämne som observerades. Observationer av undervisningen gjordes i två åldersblandade klasser, en för årskurserna 6 - 7 och en för årskurserna 8 - 9. Sammanlagt antal elever i årskurserna 7 - 9 var 12. Alla lektioner utom en var 45 - 50 minuter och en lektion var 100 minuter, avbruten av en längre rast. Under de observerade lektionerna var samtliga elever närvarande vid sex lektioner. Vid en lektion var två elever frånvarande och vid en lektion en elev. Ingen elev bedömdes riskera att inte nå kunskapskraven i något SO-ämne.

2. Allmänna undervisningskvaliteter

Aspekter vid granskningen

- Trygg, stödjande och uppmuntrande lärandemiljö
- Tydlighet i mål och innehåll
- Individanpassning, stöd och utmaningar
- Återkoppling och reflektion över lärandet

2.1. Trygg, stödjande och uppmuntrande lärandemiljö

Exempel på indikatorer vid granskningen

- läraren skapar en positiv atmosfär
- läraren bemöter eleverna med respekt och främjar respekten mellan eleverna
- läraren har positiva förväntningar på eleverna och stöttar deras självtillit
- läraren skapar motivation inför olika aktiviteter

Skolinspektionens bedömning

Lektionsobservationerna visar att läraren skapar en lugn och positiv atmosfär i klassrummet och stödjer och uppmuntrar eleverna i deras arbete. Läraren vägleder dem när de väljer studiematerial och litteratur till det aktuella arbetsområdet och följer upp och diskuterar arbetsuppgifterna med var och en. Arbetsområdet är väl förberett av läraren, som dragit upp riktlinjerna för arbetssätt, val av uppgifter och typ av källmaterial som ska användas. Detta sätter tydliga ramar för eleverna och bidrar till en trygg miljö. Däremot har observationerna inte visat exempel på att eleverna ges tillfälle att ta större egna initiativ eller pröva sig fram på egen hand.

Det råder ett respektfullt förhållande både mellan lärare och elever och mellan eleverna sinsemellan, som naturligt hjälper varandra med material och kopierar olika texter åt varandra. Inget störande beteende förekommer och läraren behöver endast vid ett tillfälle tillrättavisa en elev som är litet högljudd. Av svaren som eleverna ger i den enkät Skolinspektionen låtit dem besvara, framgår att 10 av 12 elever anser att det stämmer helt och hållet eller ganska bra att det är studiero på lektionerna.

Med undantag för filmvisningar, som sker vid tre tillfällen, arbetar eleverna med individuella uppgifter under de observerade lektionerna. Samtal i hela gruppen förekommer mycket sällan. Läraren vänder sig ibland till gruppen och undrar om eleverna har frågor, men oftast finns inga frågor. Om en elev ställer en fråga ger läraren eleven individuell återkoppling, medan de andra arbetar vidare med sina egna uppgifter. Vid ett par tillfällen tar läraren upp något område där hela gruppen uppmanas att komma med synpunkter, men bara enstaka elever följer uppmaningen och någon diskussion eller något utbyte av olika åsikter sker inte. Enligt elevenkäten svarar ändå 9 av 12 elever att det stämmer ganska bra, eller helt och hållet att läraren uppmuntrar dem att svara på frågor även om de inte är säkra på att svaret är rätt.

Läraren har utifrån lärobokens presentation tagit fram ett introduktionshäfte till det aktuella arbetsområdet och eleverna får välja egna uppgifter ur häftet. Någon anknytning mellan uppgifterna och aktuella omvärlds- eller samhällsfrågor görs inte. Eleverna får också lokala pedagogiska planeringar, där de kan läsa om det centrala innehållet i arbetsområdet och om kunskapskraven för de olika betygstegen. Materialet innehåller även en bedömningsmatris som tar upp de förmågor som eleverna ska utveckla i ämnet. Däremot kommenteras inte planeringarna och någon exemplifiering av vad de olika förmågorna står för görs inte. Vid intervjuer med eleverna visar det sig att de har svårt att förklara vilka kunskaper de ska ha när de studerat området eller vilka förmågor de ska utveckla. Alla elever uppger i elevenkäten att det stämmer ganska bra eller helt och hållet att läraren är tydlig med att hon tror på att de kan lära sig och 11 av 12 att det stämmer ganska bra eller helt och hållet att läraren bryr sig om hur det går för dem i studierna. Däremot anser mindre än hälften att det stämmer ganska dåligt att läraren regelbundet påminner om vilka målen med SO-undervisningen är. Det kan tyda på att eleverna känner att läraren verkligen vill stötta och hjälpa dem för att de ska nå goda resultat i ämnet, men att de sedan lämnas utan redskap för att åstadkomma detta.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att aspekten *trygg stödjande och uppmuntrande lärandemiljö* uppvisar fler starka än svaga sidor. Lektionsatmosfären är trygg och förhållningssättet mellan lärare och elev och mellan eleverna är respektfullt. Eleverna får stöd och hjälp av läraren och av varandra och eleverna känner att läraren uppmuntrar dem i studierna och tror på deras förmåga att utvecklas och lära sig. För att eleverna ska stimuleras att nå så långt som möjligt i sin kunskapsutveckling, behöver dock läraren utveckla ett mera interaktivt arbetssätt. Läraren behöver också mera konkret förklara kunskapskraven för eleverna och hur de kan utveckla de förmågor de ska uppnå i ämnet.

2.2. Tydlighet i mål och innehåll

Exempel på indikatorer vid granskningen

- läraren genomför en genomtänkt lektionsstart
- läraren genomför en välstrukturerad lektion
- läraren ger tydliga beskrivningar och förklaringar
- läraren kontrollerar att eleverna förstått
- läraren gör ett tydligt sammanfattande lektionsslut

Skolinspektionens bedömning

Granskningen visar att skolans SO-lektioner till formen är tydligt upplagda

Och genomförda. Lektionerna inleds med en kort hänvisning till det aktuella arbetsområdet. Vid ett par tillfällen har läraren en något längre inledning, där litteraturval, källhänvisningar eller faktaurval kommenteras, men inledningarna överstiger inte fem minuter. Läraren frågar sedan eleverna om något de arbetat med hittills är oklart. Därefter uppmanas de att fortsätta med sina individuella uppgifter där de senast avslutade dem. Inledningen bygger visserligen på närmast föregående lektion och eleverna kan i pedagogiska planeringar läsa vad de olika uppgifterna har för syfte, men syftet skulle behöva förklaras tydligare innan eleverna påbörjar sitt individuella arbete. Vid intervjun med eleverna framkommer att texterna i planeringarna visat sig vara alltför abstrakta för dem. Det innebär att de också får svårigheter att ställa frågor, när läraren undrar om något är oklart.

Skolinspektionen bedömde undervisningsformen som i stor utsträckning *"lärararpassiv undervisning vid individuellt arbete"*. Eleverna studerar den litteratur de valt inom sitt område och skriver sammanfattande anteckningar om vad de läst.

Medan eleverna arbetar individuellt går läraren runt och ställer frågor om hur arbetet går för dem. Frågorna är av praktisk natur och tar inte vid något tillfälle under Skolinspektionens besök upp något som innebär kontroll av elevernas förståelse. Under delar av lektionerna arbetar läraren med egna förberedelser i klassrummet, men avbryter det då någon elev ber om uppmärksamhet. Ibland tar läraren initiativet till ett avbrott i elevernas individuella arbete och ber dem lyssna till en allmän instruktion, eller påminner om någon kommande aktivitet. De filmer som visas under granskningsperioden belyser olika delar av det aktuella studieområdet och eleverna får välja den film som har anknytning till deras fördjupningsuppgift.

Även elevernas frågor är av praktisk art. De handlar exempelvis om hur många sidor deras redovisning ska omfatta, eller vilka böcker de i huvudsak ska använda. Eleverna kan också ställa frågor om de historiska personer de valt att fördjupa sig i. Läraren svarar eleverna, men ställer själv inga utvecklande följdfrågor, vilket elevernas frågeställningar ger flera tillfällen till. Frågor som kunde ha lett vidare till ett fördjupat historiemedvetande var exempelvis: "Hur ska man veta vad som är rätt, när olika källor lämnar olika information?", "Vad var skillnaden mellan renässansen och nya tiden?" och "Varför var den populärhistoriska filmen vi såg så mycket tråkigare än faktafilmen, när det egentligen ska vara tvärtom?" Eleverna ombeds inte heller vid något tillfälle att sammanfatta eller summera det studerade området, så att läraren kan bilda sig en uppfattning om elevernas helhetssyn på epoken.

Vid elevintervjuerna säger eleverna att det är fakta som är viktigt i ämnet och att kungar och drottningar är de som haft stor betydelse för framväxten av det moderna samhället. Elevenkäterna visar att 9 av 12 elever anser att påståendet att läraren "ger tydliga instruktioner till hur jag ska genomföra min uppgift" stämmer ganska bra eller helt och hållet. Enligt Skolinspektionens observationer stämmer detta på det konkreta och praktiska planet, men instruktioner som tar upp hur det studerade området ska kunna ses i ett större sammanhang saknas helt.

Lektionerna avslutas också med praktiska upplysningar. Ingen sammanfattning av lektionen görs och inte heller någon avslutande reflektion över det studerade området. Enligt intervjuerna med lärare och elever stämmer uppläggningsen av de lektioner som observerats väl överens med det lektionsmönster som är det vanliga inom SO-undervisningen. Både läraren och eleverna framhåller också att filmvisningarna särskilt har önskats av eleverna. Att undervisningen brukar gå till på ungefär samma sätt är något eleverna säger sig uppskatta, eftersom de då vet vad de har att vänta sig.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att aspekten tydlighet i mål och innehåll som helhet uppvisar fler svaga än starka sidor. Om eleverna ska kunna få ett historiskt perspektiv på verkligheten, bättre förstå sin samtid och få förutsättningar att bedöma hur historia kan användas för olika syften, behöver de få lära sig reflektera över historiska sammanhang och skeenden. De behöver också få hjälp med att jämföra vår tids åsikter med hur människor tänkte förr och diskutera varför olika källor skiljer sig åt i bedömningar av vad som är viktiga och mindre viktiga händelser i den historiska utvecklingen. Ett stöd i utvecklingen mot en undervisning som tydliggör sådana kopplingar är att de lektioner som observerats har god formell struktur, fasta ramar och en konsekvent uppläggning, något som också tilltalar eleverna.

2.3. *Individanpassning, stöd och utmaningar*

Exempel på indikatorer vid granskningen

- läraren ser till att arbetet under lektionen är tankemässigt utvecklande
- läraren anpassar undervisningen till eleverna i gruppen
- läraren ser till att elever med behov av stöd under lektionen får sådant

Skolinspektionens bedömning

Granskningen visar, som tidigare nämnts, att läraren under de observerade lektionerna inte bygger vidare på elevernas frågor, något som kunde ha vidgat

deras historiska perspektiv. Några exempel på detta har redan getts och ytterligare exempel på elevfrågor handlade om Elisabeth I och hennes familjesituation och om kungarnas betydelse för utvecklingen av den moderna tiden. Dessa fick antingen endast faktamässiga svar eller hänvisades till den redovisning som planerades cirka två veckor senare, då de skulle tas upp och kommenteras.

På grund av att skolan var liten, skedde undervisningen i åldersblandade grupper för årskurs 6-9. Detta ställer speciella krav på anpassning, men Skolinspektionen noterade att årskurs 6 läste samma centrala innehåll som årskurs 7-9 och fick samma uppgifter, trots att det centrala innehållet för årskurs 4-6 skiljer sig från innehållet för årskurs 7-9. Beträffande elevinflytande kan det å ena sidan sägas att det präglade alla de observerade lektionerna, eftersom eleverna själva fick välja uppgifter och litteratur och även fick arbeta i sin egen takt, med läraren ständigt närvarande som stöd i arbetet. Å andra sidan kan det sägas att elevernas valmöjligheter var för begränsade, eftersom det material eleverna fick välja uppgifter ur, presenterade den nya tiden i ett alltför snävt perspektiv och enbart tog upp olika regenter, samt ett par viktiga händelser under perioden. När uppgifterna sedan konkretiserades fick eleverna inte den ledning i att problematisera, jämföra och analysera de olika uppgifterna, som hade behövts för att de skulle kunna fördjupa sin förståelse för epoken. De elever som behövde hjälp, fick alltid sådan direkt av läraren, men den bestod mest av faktaupplysningar.

På elevenkätens påstående att läraren "hjälper mig i skolarbetet så mycket som jag behöver", svarar 4 elever av 12 att det stämmer ganska dåligt. Det skulle kunna tolkas som att en del elever känner att de skulle lära sig mera än de gör, om de fick större utmaningar, men denna tolkning kan inte styrkas av elevintervjuerna. Skolinspektionens bedömning är dock att eleverna skulle kunna utmanas mera. De som redan har goda kunskaper skulle kunna arbeta med uppgifter, med större krav på analys och fördjupning än vad som nu var fallet. Inga elever vid skolan riskerar att inte nå målen i SO-ämnena och något behov av stödundervisning finns inte enligt läraren och rektor. Eleverna menar vid intervjuerna att alla elever i gruppen kan följa med i undervisningen och att vare sig de själva eller deras kamrater har några svårigheter med ämnena. Däremot framgår av intervjuerna med lärare och rektor, att det finns flera högpressterande elever vid skolan. Vid elevintervjuerna säger eleverna att de är nöjda med nivån på undervisningen och med uppgifterna. De som har tidigare kunskaper i ämnet säger att de kanske inte får några nya utmaningar i undervisningen, men att de inte heller har något behov av det. "Det gör inget att man kan mycket i förväg", säger en elev, "eftersom det är bra att repetera och man lär sig alltid något nytt av det." 11 av de 12 eleverna svarar också i elevenkäten

att påståendet att läraren "ger mig för enkla arbetsuppgifter" stämmer ganska dåligt eller inte alls. Skolinspektionens uppfattning är emellertid att det är problematiskt om elever med stor kapacitet inte utmanas att nå så långt som möjligt. Bristande utmaningar kan motverka elevernas kunskapslust och resultera i att de utvecklar passivitet i stället för att stimuleras till aktivt kunskapssökande.

Eleverna visar ändå inga tecken på ointresse under lektionerna, utan alla ägnar sig åt att arbeta vidare med sina uppgifter. Endast vid en fredagslektion noterar Skolinspektionen att två elever avslutar arbetet innan lektionen är slut och bara väntar in att skoldagen ska avslutas.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att aspekten *individ Anpassning, stöd och utmaningar* uppvisar fler svaga än starka sidor. Visserligen säger sig eleverna i stort sett vara nöjda med hur undervisningen läggs upp och genomförs, men den granskning som Skolinspektionen genomfört visar på en begränsad individ Anpassning. Möjligheterna till reflektion och problematisering är små och elevernas förkunskaper i ämnet utnyttjas inte som en resurs. Undervisningen bidrar inte heller till att elevernas olika förutsättningar tas tillvara. Det är därför tveksamt om läroplanens krav på att alla elever ska kunna utveckla hela sin förmåga och uppleva att kunskapsutvecklingen går framåt uppfylls. Eleverna behöver utmanas och bli mera risktagande och ifrågasättande vid val av uppgifter och studiematerial. De behöver också lära sig diskutera nutida samhällsutveckling och jämföra olika tidsepoker med varandra. Den undervisning som Skolinspektionen observerat ger begränsade möjligheter till en sådan utveckling.

2.4. Återkoppling och reflektion över lärandet

Exempel på indikatorer vid granskningen

- läraren använder sig av formativ bedömning under lektionen
- läraren ger eleverna tillfälle att reflektera över undervisningen och sitt lärande i förhållande till kunskapskraven

Skolinspektionens bedömning

Granskningen visar att reflektion över lärandet inte förekommer under de observerade lektionerna. Däremot delar läraren under granskningsperioden ut individuella pedagogiska planeringar till eleverna, med en beskrivning av vilken betygsnivå de befinner sig på och vad de ska utveckla vidare för att nå nästa nivå. Dessa dokument är nya för eleverna och en komplettering till de pedagogiska planeringar som eleverna fått tidigare. Trots att läraren skriftligt exemplifierat hur eleverna kan utveckla sina förmågor, visar intervjuerna med eleverna att de ändå har svårt att ta till sig informationen. Exempelvis står det i planeringen att de för högre betyg ska kunna hitta samband mellan en händelse under nya tiden och någon händelse från forntiden eller medeltiden, något som är alltför oprecist för att det ska kunna ge eleven någon ledning. Elevenkäten visar att en tredjedel av eleverna anser att påståendet att läraren "talar om för mig på vilket sätt jag behöver utveckla mig för att nå målen" stämmer ganska dåligt. Enligt enkäten anser också 5 av 12 elever att påståendet att läraren "visar mig tydligt vad jag gjort som är bra och vad som kan bli bättre" stämmer ganska dåligt eller inte alls.

Skolinspektionen bedömer att det i undervisningen saknas en fortlöpande kommunikation mellan lärare och elever om kunskapsutveckling i förhållande till kunskapskrav. Läraren har goda ambitioner att tydligt förklara kopplingen mellan elevernas prestationer och de mål som ska uppnås, men budskapet når inte fram. I stället för att kommunicera med hela gruppen, ge exempel som kunde diskuteras tillsammans och inbjuda till reflektion och gemensamma samtal om hur eleverna kunde utveckla sina förmågor, ägnade sig läraren åt att nästan enbart kommunicera med enskilda elever, vilket begränsade elevernas möjligheter till att få insikt i hur lärandet kunde kopplas till kunskapskraven. Eleverna gavs inte heller tillfälle till reflektion över undervisningen eller över vad de lärt sig under lektionerna. Den enda möjligheten till detta verkade vara den utvärdering som eleverna skriftligt skulle fylla i efter hela arbetsområdets slut.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att aspekten *återkoppling och reflektion över lärandet* uppvisar mestadels svaga sidor. Anledningen till detta är en bristande djupare kommunikation mellan lärare och elever, vilket leder till att eleverna får svårt att utveckla sin förmåga att reflektera över läroprocessen. Det medför att eleverna koncentrerar sig på faktainläring och finner en trygghet i att följa konkreta anvisningar utan att ifrågasätta och problematisera vare sig konsekvenserna av de historiska skeendena eller formerna för sin egen kun-

skapsutveckling. Detta ger inte eleverna de bästa förutsättningarna för att nå läroplanens mål.

3. Ämnesspecifika undervisningskvaliteter

Aspekter vid granskningen

- Ämnesspecifika förmågor
- Undervisningsmaterial
- Systematisk uppföljning
- Särskilt stöd
- Ämnesövergripande undervisning och samordning av ämnesområden

3.1. Ämnesspecifika förmågor

Utgångspunkt vid granskningen

- läraren ger eleverna förutsättningar att utveckla ämnesspecifika förmågor (de långsiktiga målen) i respektive SO-ämne

Skolinspektionens bedömning

Ämnet historia, som var det SO-ämne som Skolinspektionen observerade vid granskningen, ska ge eleverna förutsättningar att använda historiska begrepp för att de ska kunna analysera hur historisk kunskap ordnas, skapas och används. Läraren betonar för eleverna att de ska använda begrepp som hör samman med den aktuella historiska epoken, men av intervjuer med eleverna framgår att de är osäkra på vilka dessa begrepp är. Under de observerade lektionerna tas inte heller detta upp. Ämnet ska också ge eleverna förutsättningar att kritiskt granska, tolka och värdera källor, som grund för att skapa historisk kunskap. Även detta betonas av läraren, som vid flera tillfällen återkommer till att källkritik är viktigt. Däremot saknas genomgångar för eleverna om vad källkritik är. När en elev vid ett tillfälle frågar om hur olika uppgifter om samma sak ska hanteras, exemplifierar läraren med enbart faktauppgifter. Att olika områden och epoker kan beskrivas olika, beroende på ur vilket perspektiv de ses, berörs inte. Skolinspektionen bedömer att eleverna inte fick möjlighet att reflektera över användningen av historia i olika sammanhang. Det medförde att de fick svårt att skapa en historisk referensram, där olika händelser och utvecklingslinjer kan tolkas olika under olika tidsperioder, alltså sådana ämnesspecifika förmågor som ska utvecklas i ämnet, men som inte alls behandlades i undervisningen.

Granskningen visar att undervisningen i det ämne som observerats i huvudsak ägnas åt faktakunskaper. Det material som används och de uppgifter som eleverna arbetar med är inriktade på fakta. Läraren skapar inte heller förutsättningar för att utveckla och problematisera ämnet. Snarare förstärks faktainriktningen av det arbetssätt som används, där det under granskningen ges mycket begränsade tillfällen till jämförande analyser, diskussioner eller kritisk granskning. Eleverna fick till exempel inga uppgifter att lösa i samband med de filmer som visades. De uppmanades endast att anteckna under filmvisningen för att kunna använda anteckningarna vid de kommande redovisningarna. Problematisering eller efterbearbetning av filmerna gjordes inte. Nästan all lektionstid ägnas åt enskilt arbete utifrån skriftliga instruktioner. En uppgift kunde exempelvis handla om att beskriva två regenter och ange vad eleven själv tyckte var positivt eller negativt med deras sätt att styra sitt land. En annan kunde handla om att försöka se samband mellan franska revolutionen och någon händelse från tidigare perioder och förklara sambandet. Problemet med detta var att eleverna inte fick någon ledning i att utföra uppgifterna, utan att de endast hänvisades till läroboken och till ett begränsat urval texter som de valt, exempelvis uppslagsverk. IT-baserat material skulle inte användas i denna uppgift och, som tidigare nämnts, förekom inga diskussioner eller genomgångar vid lektionerna, där läraren skulle ha kunna visa på metoder att jämföra, dra slutsatser och argumentera. Elevenkäten visar att över hälften av eleverna på påståendet att läraren "skapar en undervisningsmiljö där det känns bra att diskutera och argumentera om olika frågor" svarar att det stämmer ganska dåligt eller att de inte vet. Påståendet att på lektionerna "får jag lära mig att argumentera för min sak" besvaras av hälften av eleverna med att det stämmer ganska dåligt eller inte alls. Lektionsobservationer, intervjuer och de dokument som Skolinspektionen tagit del av ger en samstämmig bild av att det som framkommit vid granskningen är den gängse bilden av skolans SO-undervisning.

Innehållet i de lokala pedagogiska planeringarna är tagna ur läroplanen och anger det centrala innehållet och kunskapskraven för de olika betygsstegen. Det som står i planeringen är emellertid inte det som eleverna tränar under lektionerna och, som tidigare också sagts, förklaras inte kopplingen mellan kunskapskraven och elevernas uppgifter. Planeringarnas övergripande abstrakta beskrivningar får därför inte konkret tillämpning i det faktiska arbetet i klassrummet. Vid samtal med läraren om detta, menar hon att eleverna fått tillräcklig information, eftersom de är vana att få beskrivningar ur läroplanen. Vad beträffar sökningar på nätet anser läraren att materialet där inte är tillförlitligt. Läraren anser inte heller att uppgifter från internet är ett lämpligt underlag för kritisk källgranskning, eftersom eleverna är för unga för att ta ställning till material av så olika kvalitet.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att granskningsområdet *undervisningen inriktas på att låta eleverna utveckla ämnesspecifika förmågor inom ramen för SO-ämnenas centrala innehåll* uppvisar mestadels svaga sidor. Undervisningen i historia ger inte eleverna goda förutsättningar att tolka olika tidsperioder och att dra upp historiska utvecklingslinjer. Inte heller ges de tillräckliga möjligheter att granska, tolka och värdera källor, reflektera över den historiska utvecklingen eller använda historiska begrepp. Eftersom den granskade undervisningen sägs spegla även övrig SO-undervisning, anser Skolinspektionen att det är tveksamt om undervisningen ger eleverna förutsättningar att nå kunskapskraven i SO-ämnena.

3.2. Undervisningsmaterial

Exempel på indikatorer vid granskningen av frågeställningen

- undervisningsmaterial i form av exempelvis, uppgifter, instuderingsfrågor, övningar, prov m.m. är utformade så att de skapar förutsättningar att stimulera eleverna att utveckla de ämnesspecifika förmågor som är framskrivna i kursplanernas för de enskilda SO-ämnena

Skolinspektionens bedömning

Granskningen visar att undervisningen huvudsakligen utgår från läroboken. Rektor förklarar vid intervjun, att skolan detta läsår arbetar mera med läroböcker än tidigare. Skälet är att ett stort projektarbete under förra läsåret blev alltför vidlyftigt och uppfattades som ostrukturerat av både lärare och elever. Vid de observerade lektionerna användes som utgångspunkt för studieområdet ett introduktionsmaterial, som läraren tagit fram utifrån lärobokens presentation. Som tidigare nämnts var det mycket faktabaserat. I materialet presenterades också de uppgifter som eleverna kunde välja att arbeta med i det aktuella arbetsområdet. Skolinspektionens bedömning är att dessa uppgifter inte var relevanta för att träna och utveckla de ämnesspecifika förmågorna, eftersom de i hög utsträckning var av beskrivande karaktär, vilket tidigare redovisats.

Eleverna kompletterade introduktionshäftet med böcker, som valdes från skolans bibliotek, vilket var mycket begränsat. Det betonades av läraren att de inte skulle använda internet för att söka material utan att detta arbetsområde skulle bygga enbart på litteratur från biblioteket. Några elever frågade om de också kunde låna böcker som inte fanns i skolans bibliotek och fick svaret att det gick bra om läraren först fick godkänna böckerna, eftersom hon menade att eleverna inte på egen hand kunde bedöma vad som var relevant litteratur för uppgiften.

Ett komplement till den valda litteraturen var de filmer som visades och som tidigare beskrivits. Dessa kännetecknades av fakta och anekdoter och saknade problematisering. Läraren använde skolans whiteboard endast uteslutande för att skriva upp praktisk information till eleverna.

Tillgången till internet via de datorer som fanns i skolans bibliotek var begränsad. Där fanns ett hundratal sajter av mycket skiftande karaktär. Skolinspektionen kan inte urskilja någon systematik i urvalet, vare sig ur ett pedagogiskt perspektiv eller ur perspektivet saklighet och allsidighet. Exempelvis fanns bara ett politiskt partis hemsida representerat och de större dagstidningarna saknades också. I övrigt fanns helt öppna lärardatorer, som också eleverna kunde använda om de kontaktade en lärare. Skolhuvudmannens uppfattning var att internet skulle användas av ungdomar i begränsad omfattning, något som eleverna också var helt inställda på. Av lärarintervjun framgick att detta även var lärarens inställning. Varken SO-rummet eller Wikipedia ansågs som tillförlitliga källor som kunde användas i undervisningen. Lärarens syn på internet som ett läromedel just för att granska och värdera källors trovärdighet och relevans var också negativ. I samtal med Skolinspektionen sa läraren att eleverna i grundskolans årskurs 7-9 var väl unga för material från nätet, vilket är en inställning som inte överensstämmer med intentionerna i läroplanen. De lektioner som Skolinspektionen granskat, omfattar enbart ämnet historia, men enligt skolan gäller inställningen till internet generellt i undervisningen. Särskilt tydligt blir problemet i ämnet samhällskunskap, inom vilket information och kommunikation är ett centralt innehåll och där möjligheter och risker förknippade med internet och kommunikation via elektroniska medier ska studeras. I detta ämne finns också i en av de ämnesspecifika förmågorna särskilt angivet att eleverna ska ges förutsättningar att utveckla sin förmåga att söka information om samhället från exempelvis internet och värdera dess relevans och trovärdighet. Enligt elevenkäten anser också 8 elever av 12 att det stämmer ganska dåligt eller inte alls att skolan "lär mig hur jag kan ha nytta av internet i mina SO-studier" och en tredjedel menar att det stämmer ganska dåligt att på lektionerna "lär jag mig att söka information på flera olika sätt".

Redovisningen av hela arbetsområdet skulle ske genom att eleverna muntligt redovisade uppgifterna för varandra. Under redovisningen skulle övriga elever anteckna och ställa frågor, men uppgiften var inte heller här att problematisera. Enligt intervjuerna och de dokument som Skolinspektionen tog del av, var detta sätt att redovisa vanligt i SO-ämnena.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att granskningsområdet använder lärarna undervisningsmaterial som stimulerar elevernas användning av de

ämnesspecifika förmågorna inom ramen för SO-undervisningen uppvisar mestadels svaga sidor. Den faktabaserad utgångspunkt som undervisningen har, styr val av läromedel och arbetssätt och ger inte utrymme för att utveckla de förmågor som betonas i läroplanen. Skolinspektionen ser också skolans inställning till internet som ett problem, eftersom den begränsar elevernas möjligheter att utveckla kritisk granskning i SO-undervisningen och värdera relevansen i olika källor. Därmed uppfyller skolan inte läroplanens krav på undervisningen.

3.3. Systematisk uppföljning

Exempel på indikatorer vid granskningen

- skriftligt omdöme i SO-ämnena är dokumenterade i elevens IUP i förhållande till de ämnesspecifika förmågor som undervisningen ska bidra till att utveckla
- skolan i sitt systematiska kvalitetsarbete planerar, följer upp och utvecklar undervisningen i SO-ämnena på grupp- och skolnivå

Skolinspektionens bedömning

Granskningen visar att elevernas omdömen i SO-ämnena dokumenteras i samband med utvecklingssamtalen, en gång per termin. Det sker på en särskild blankett som elev och föräldrar tar del av i samband med samtalen. Omdömena är kopplade till kunskapskraven och redovisar vilka kunskaper eleven har, vilken prognosen för måluppfyllelse är och hur eleven kan utvecklas vidare i ämnet. Information finns också om elevens arbete i klassrummet och om hur det kan utvecklas. Eleverna, som vid intervjuerna hade svårigheter att definiera vad de skulle kunna i ämnet, säger sig vara nöjda med den information de får om sina studieresultat. Skolinspektionen ifrågasätter ändå hur mycket av den informationen som eleverna tar till sig.

Strukturen för återkopplingen är tydlig och beskriver kunskapskrav och utvecklingsbehov enligt läroplanen. Den lösa koppling mellan kunskapskrav och undervisning, som Skolinspektionen iakttagit vid lektionsobservationerna, framträder inte i kunskapsdokumentationen. Det föranleder en reflektion som tidigare framförts, om ett eventuellt parallellt system i skolan, där de officiella dokumentens språk och beskrivningar följer korrekta begrepp och korrekt terminologi i läroplanens anda, men där den konkreta undervisningen utformas utifrån en annan agenda, där återgivande av fakta utifrån ett begränsat antal källor är en dominerande praxis. I ett sådant system är det inte anmärkningsvärt om eleverna har svårigheter att definiera begrepp inom SO-undervisningen eller ringa in innebörden i källkritisk granskning. Det är däre-

mot av största vikt att rådande undervisningspraxis förändras och innehållsmässigt anpassas till de styrande dokumenten. Först då kan eleverna också ta till sig vad de skriftliga omdömena står för och själva förstå och följa sin egen kunskapsutveckling.

Betygssammanställningar görs årligen av läraren i varje SO-ämne. Eftersom det på grund av skolans storlek inte finns några ämneskollegor, blir sammanställningen endast en översikt för läraren, som kan jämföra elevernas betyg med elevutvärderingar och tidigare resultat i ämnet och dra slutsatser om eventuella förändringar och utvecklingsbehov i ämnet. Rektor tar inte del av detta material och följer inte upp resultaten med läraren. Något systematiskt kvalitetsarbete, där skolans resultat sammanställs, analyseras och bildar underlag för skolans utvecklingsplan görs inte. Enligt rektor har detta inte kommit igång, eftersom skolan deltar i ett kvalitetscertifieringsarbete, där fokus hittills har legat på att utforma blanketter för planering och uppföljning.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att granskningsområdet *följer skolan systematiskt upp hur undervisningen utvecklar elevernas användning av de ämnesspecifika förmågorna* uppvisar mer svaga än starka sidor. Dels finns ett glapp mellan den officiella läroplansterminologin och den praktiska verkligheten som bidrar till att eleverna har svårt att förstå och beskriva vad de ska kunna i ämnena. Dels saknas det övergripande systematiska kvalitetsarbete som skulle kunna bidra till pedagogisk ledning av lärarna, utveckling av undervisningen och fördjupade kunskaper hos eleverna.

3.4. Särskilt stöd

Exempel på indikatorer vid granskningen av frågeställningen

- elever som riskerar att inte nå kunskapskraven har åtgärdsprogram
- elev som har åtgärdsprogram får sitt särskilda stöd tillgodosett på ett sätt som stimulerar eleven att utveckla de ämnesspecifika förmågor som krävs för att nå kunskapskraven

Skolinspektionens bedömning

Granskningen visar att det vid Laboraskolan inte finns några elever i SO-ämnena som riskerar att inte nå målen, enligt rektors bedömning. Av skolans betygsstatistik som Skolinspektionen tagit del av framgår att samtliga elever når målen i ämnena.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att granskningsområdet *får elever som riskerar att inte nå de grundläggande kunskapskraven i de samhällsorienterande ämnena det särskilda stöd som de har rätt till* inte är relevant för Laboraskolan.

3.5. Ämnesövergripande undervisning och samordning av ämnesområden

Exempel på indikatorer vid granskningen av frågeställningen

- Förekomsten av ämnesövergripande undervisning
- Förekomsten av samordning av ämnesområden

Skolinspektionens bedömning

Granskningen visar att undervisningen i de olika SO-ämnena sker i varje ämne för sig. Förekomsten av ämnesövergripande undervisning har varierat över tid. Som tidigare nämnts hade skolan under förra läsåret ett omfattande projekt där SO-ämnena deltog, liksom även samtliga övriga ämnen vid skolan. Varken lärare eller elever var nöjda med resultatet, eftersom projektet inte varit tillräckligt väl strukturerat och detta läsår har skolan därför avstått från större projekt. Däremot kan en lärare som har samtliga SO-ämnena "samverka med sig själv", något som 8 av 12 elever uppmärksammat i elevenkäten, där de säger att det stämmer helt och hållet eller ganska bra att undervisningen i ett SO-ämne ibland kan "handla om något av de andra SO-ämnena". En tidigare lärare berättar att hon också brukade samverka med NO-läraren i vissa delar av SO-ämnena.

Vid Skolinspektionens besök hade SO-läraren och svenskläraren diskuterat visst samarbete, där eleverna skulle kunna välja att skriva texter i ämnet historia på svensklektionerna. Eleverna hade dock valt andra ämnen, så samarbetet hade inte genomförts. Under senare delen av våren fanns även tankar om annan mindre samverkan mellan ämnena.

Sammanfattningsvis bedömer Skolinspektionen att granskningsområdet *ämnesövergripande undervisning och samordning av ämnesområden* är mestadels svagt. För tillfället sker ingen ämnesövergripande undervisning, eller någon samordning av ämnesområden. Det som diskuteras vid skolan är endast av mindre samarbetskaraktär och innebär ingen undervisning över ämnesgränserna.

Bakgrundsuppgifter om kvalitetsgranskningen

Kvalitetsgranskningen av samhällsorienterande ämnen för årskurserna 7–9 genomförs i sammanlagt 16 kommunala skolor och 9 fristående skolor. När kvalitetsgranskningen av samhällsorienterande ämnen för årskurserna 7–9 är genomförd redovisas de samlade resultaten i en övergripande kvalitetsgranskningsrapport. De skolor som ingått i granskningen bildar en referensram och en möjlighet till jämförelse med förhållanden på andra skolor. Det enskilda beslutet kan därmed sättas in i ett större sammanhang.

Bakgrundsuppgifter om Laboraskolan

Laboraskolan är en fristående skola i Hylte kommun. Skolan hade vid tillsynsbesöket 58 elever.

Vid skolan finns 1 lärare i SO-ämnena med behörighet i ämnena samhällskunskap och historia.

I slutbetyget 2012 uppnådde de sammanlagt 9 eleverna målen i SO-ämnena och fick blockbetyg.

I ämnesbetygen 2012 klarade de sammanlagt 3 eleverna i årskurs 8 kunskapskraven i samtliga SO-ämnena och fick betyg enligt det nya betygssystemet.

Syfte och frågeställningar

Det övergripande syftet med Skolinspektionens ämnesgranskningar är att belysa och bedöma om undervisningen överensstämmer med läroplanens och kursplanernas mål och riktlinjer och om undervisningen bedrivs på ett effektivt sätt, det vill säga bidrar till att elevernas kunskaper utvecklas så långt som möjligt inom ramen för givna mål.

I denna granskning riktas särskilt fokus mot arbetet med att ge eleverna förutsättningar att utveckla de förmågor som kursplanerna i SO-ämnena syftar till

samt hur undervisningen i SO-ämnena är organiserad så att eleverna får möjlighet att uppfatta större kunskapsområden. I granskningen är följande preciserade frågeställningar centrala:

Inriktas undervisningen mot att låta eleverna utveckla ämnesspecifika förmågor?

Använder lärarna undervisningsmaterial som stimulerar eleverna att utveckla ämnesspecifika förmågor?

Följer skolan systematiskt upp hur undervisningen utvecklar elevernas användning av de ämnesspecifika förmågorna?

Får elever som riskerar att inte nå de grundläggande kunskapskraven i SO-ämnena det särskilda stöd som de har rätt till?

Förekommer ämnesövergripande undervisning inom ramen för SO-ämnena?

Förekommer samordning av undervisningen mellan SO-lärare och/eller mellan SO-lärare och lärare i andra ämnen?

Utöver ovanstående frågeställningar granskas även allmänna undervisningskvaliteter. Granskningen genomförs genom att följande aspekter på undervisningens kvalitet belyses:

Trygg, stödjande och uppmuntrande lärandemiljö

Tydlighet i mål och innehåll

Individanpassning, stöd och utmaningar

Återkoppling och reflektion över lärandet

Metod och material

Valet av metoder utgår från det övergripande syftet med ämnesgranskningar och den aktuella granskningens frågeställningar samt aspekter på allmänna undervisningskvaliteter. De observationsscheman, elevenkäter och intervjuguider som används har utarbetats med utgångspunkt i forskning, Skolinspektionens tillsyn och kvalitetsgranskningar, skollagen och Lgr 11 (läroplan och kursplanerna i de samhällsorienterande ämnena). Nedan beskrivs de metoder som kompletterar och förstärker varandra för att besvara projektets frågeställningar.

Dokumentstudierna ger en inblick i skolans organisation och arbete med SO-ämnena. Resultat från elevernas betygsresultat i SO-ämnena, lärarnas utbild-

ning och kompetensutveckling, hur skolan arbetar utifrån styrdokumentet när det gäller SO-undervisningen, vilka undervisningsmaterial, övningar, uppgifter och prov lärarna använder sig av samt hur man systematiskt arbetar med att följa upp, utvärdera och utveckla SO-undervisningen undersöks genom dokumentstudier. Dokumentstudierna förbereder även inspektörerna för skolbesöket och ger underlag för att ställa frågor.

Genom strukturerade lektionsobservationer granskas undervisningens kvalitet när det gäller arbetet med att skapa förutsättningar att stimulera eleverna att utveckla ämnesspecifika förmågor samt skapa allmänna undervisningskvaliteter. Klassrumsobservationer är en viktig metod för att kunna se samspelet mellan lärare, elev och lektionens innehåll. Observationerna ger underlag för att besvara projektets frågeställningar men också hur läroplanens och kursplanens mål och riktlinjer avspeglas i undervisningen. Varje observerad lektion bedömdes utifrån flera olika aspekter av kvaliteten på undervisningen. För varje aspekt finns en eller flera bakomliggande indikatorer vilka konkretiseras i ett observationsschema i form av goda exempel. Bedömningen av varje kvalitativ aspekt är ett snittvärde av bedömningen av aspektens indikatorer i undervisningskvaliteterna, dvs. av de som varit möjliga att observera under den aktuella lektionen. Indikatorerna bedöms på en skala 1-4: 1=i mycket låg grad eller inte alls, 2=i ganska låg grad, 3=i ganska hög grad, 4=i mycket hög grad. Om en indikator inte gick att värdera eller inte var relevant i sammanhanget för en aspekt bedömdes den inte.

Läraren ska i förväg ge observatörerna uppgifter om vilket elevsammansättningen i klassen och uppgifter om det finns elever i klassen som riskerar att inte nå kunskapskraven i ett eller flera SO-ämnen samt om det finns åtgärdsprogram upprättade för elever som riskerar att inte nå kunskapskraven och om det finns elever i klasserna som har funktionsnedsättningar. Under lektionsobservationerna värderas ett antal kriterier, kopplade till kunskapskraven, som kan anses vara värderas som goda exempel på positiva exempel på ämnesspecifika förmågor. Allt detta inom ramen för SO-ämnenas centrala innehåll. Observationerna av hela lektioner utförs av två inspektörer som under lektionen för löpande anteckningar. I direkt anslutning till lektionen fyller inspektörerna i ett observationsschema. I samband med klassrumsobservationerna intervjuas undervisande lärare efter lektionen, eller efter en serie av lektioner inom ett sammanhållet ämnesområde, utifrån en frågeguide. Observationerna är också ett underlag för elev- och lärarintervjuerna.

Rapport

Skolinspektionen

2013-09-13

20 (20)

Dnr 400-2011:6489

Intervjuer med elever, lärare och rektor ger tillsammans med övriga metoder en hel-hetsbild av SO-undervisningen i skolan av de faktorer som kan ha betydelse för lärandet. Frågor om undervisningsstrategier, syfte/kunskapskrav, centralt innehåll, stöd och stimulans, samverkan och samordning av undervisningen, kompetens och erfarenhet samt hur skolan systematiskt planerar, genomför och utvecklar undervisningen i SO-ämnena är viktiga för att komplettera det inspektörerna sett i undervisningen och i dokumenten. Såväl elever som lärare och rektor kommer att, vid intervjuerna, få besvara frågor utifrån ett frågeformulär. Samtliga lärare som undervisar elever i årskurserna 7–9 i de samhällsorienterande ämnena på aktuell skola intervjuas i en gruppintervju. Elever till intervjuerna väljs ut från de klasser som observeras. Både pojkar och flickor ska ingå. Medverkan är frivillig.

Elevenkäter ska ses som en metod att få kompletterande svar på de centrala frågeställningarna. Enkäterna kan ge exempel på vilka förmågor eleverna får möjlighet att utveckla i SO-undervisningen, om undervisningen sker utifrån elevernas erfarenhet, intresse och behov samt om eleverna får stöd, stimulans och utmaningar i sitt lärande. Dessutom kan det ge en bild av om svaren skiljer sig åt mellan pojkar och flickor. Webbenkäten genomförs innan skolbesöket och omfattar samtliga elever i årskurserna 7-9 i varje skola. Enkäter till lärare och rektor används inte.